

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1990
FORFATTER:	H. C. Ervald
TITEL:	Saltet i Harte, en kommentar.
KORT RESUME:	Argumentation for at Saltmøllekanalen var en ferskvandskanal og for at saltbrønden, der udgjorde grundlaget for Saltværket ved Harte, ikke var beliggende ved Stallerup Sø. (Kommentar til: Edvard Køhrsen: Det hvide guld fra Harte. - Koldingbogen. Årg. 1989)

Saltet i Harte, en kommentar

Af H.C. Ervald

»Det hvide guld fra Harte« således lyder en artikel i Koldingbogen 1989, skrevet af Edvard Kørsen, og »guldet« er saltet, som udvindes på et saltværk ved Kolding i det 16. århundrede.

At salt har været noget meget værdifuldt, er der ingen tvivl om. Det har – næsten helt op til vore dage – været uundværligt for opbevaring af fødevarer.

I artiklen fortælles, at saltet blev udvundet af saltholdigt vand, som efter alt at dømme skulle komme fra en saltbrønd, som har ligget i den nuværende Stallerup sø. Endvidere omtales, at det salte vand fra Stallerup sø ledtes gennem en ca. 4 km lang kanal til et saltværk, som har været beliggende nordvest for Kolding Vandværk ved Stadionvej.

Det er en interessant artikel, men at der skulle have været en saltbrønd i Stallerup sø lyder usandsynligt, og at saltvandet skulle komme fra Stallerup sø, stemmer heller ikke med I.O. Branddorffs artikel om »Det gamle Saltværk ved Kolding« i Vejle Amts Årbog, 1921.

I.O. Branddorff vidste fra P. Eliassen, at der havde eksisteret et saltværk ved Kolding. I artiklen fra 1921 skriver han, at han som medlem af vandværksudvalget havde lejlighed til alle oplysninger om Kolding Bys Vandforsyning. I 1907 lod vandværket grave 3 nye brønde for at tilfredsstille det stigende vandforbrug. I arbejdet med dette afskar man et kildevæld, som forsyndede boelsmand Foged på matr. nr. 30 af Harte (ca. 250 m vest for vandværket) med vand. På Branddorffs forespørgsel om, hvorfor Foged ikke havde en brønd på sin ejendom, svarede Foged, at vel havde han en

brønd, men vandet i den var salt.

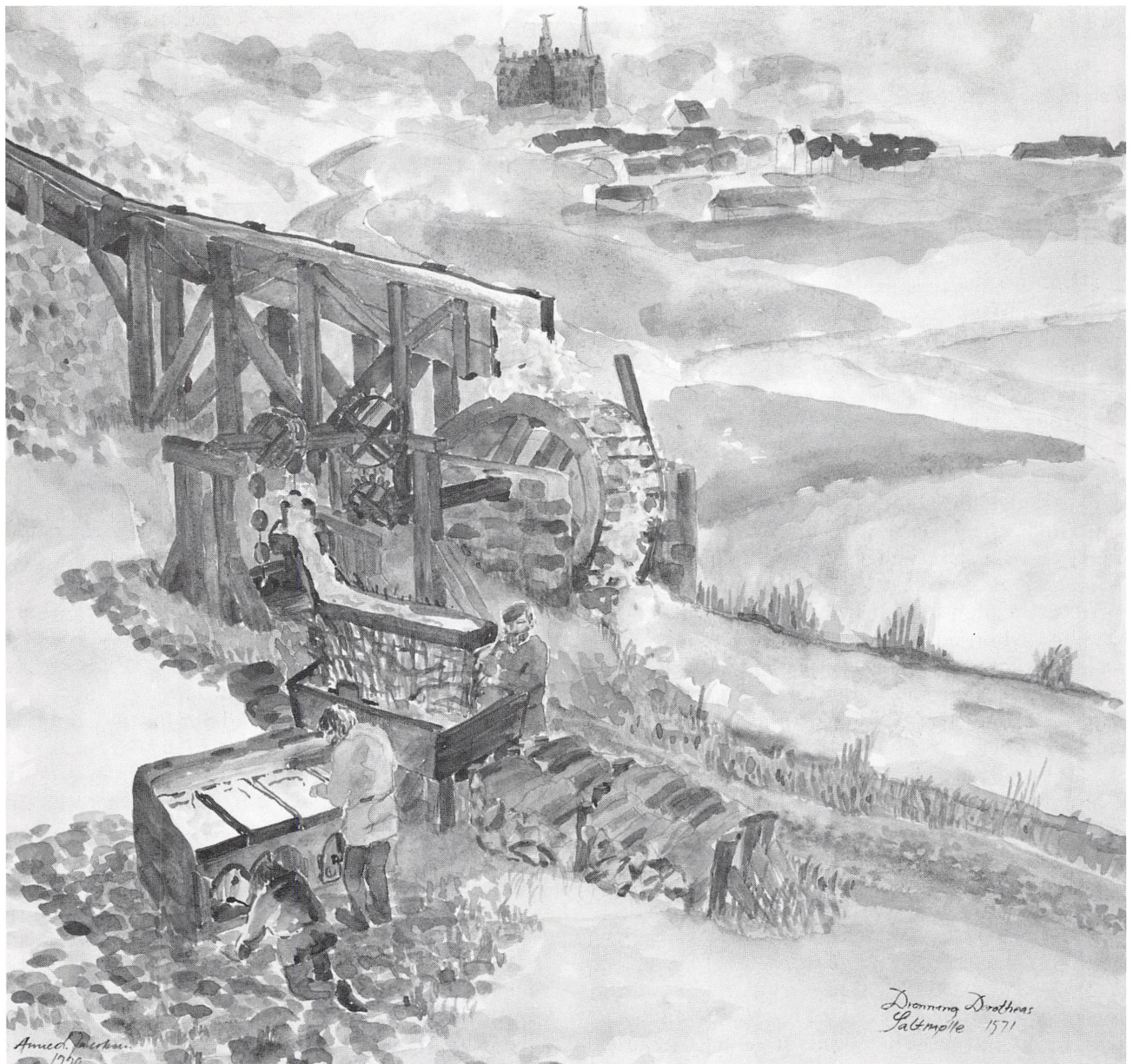
I 1909 skulle vandforsyningen igen forøges. Der foretoges ialt 22 boringer, hvoraf 5 boringer gav vand, der indeholdt fra 3,7‰ til 19,7‰ saltsyre. Disse boringer blev kasseret som ubrugelige for vandværket. I 1914-15 udførtes yderligere 2 dybdeboringer på vandværkets grund. I den ene boring fandtes i 48 m dybde rigeligt saltvand. I den anden boring fandtes i 35 m dybde så rigeligt saltvand, at det af sig selv kunne løbe oven ud af røret.

I 1916 foretoges en ny række boringer. I en boring i engen lige ind til Fogeds ejendom fandtes saltvand i 10,5 m dybde indeholdende 19,96‰ saltsyre d.v.s. 0,32% salt = 3,2 gram pr. liter vand.

Branddorffs konklusion var derfor: at i engene omkring Fogeds ejendom fandtes saltvand, og at der af det kunne udvindes brugeligt salt, og at det var her den middelalderlige »saltbrønd« havde været.

Men hvorfra saltvandet i undergrunden stammede, kunne eksperterne ikke forklare. Men at der har været et saltværk, og at man har udvundet salt er ifølge de historiske kilder en kendsgerning, og stedet for saltværkets og saltbrøndens placering må antages at være korrekt, som Branddorff fortæller det. Begge steder er forøvrigt vist på kortet i Koldingbogen 1989, side 59.

Man kan undre sig over det kolossale kanalarbejde, der er udført fra Stallerup sø til stedet ovenfor saltværket – 4,2 km kanal gennem et vanskeligt terræn. På lange strækninger har man måttet afstive kanalsiderne med tømmer og planker. Et besværligt og dyrt arbejde, blot for at lede vand til et møllehjul, som har

skullet trække et primitivt pumpeværk for optagning af det salte vand fra »saltbrønden« – et arbejde som jeg synes, nogle få mænd med nogle spande kunne have klaret.

At kanalen fra Stallerup sø har ført fersk vand, ligesom kanalen i dag til vandkraftværket ved Harte, er sikkert, det er også Brandorffs konklusion. Havde der f.eks. været saltvand i en brønd eller kilde i eller ved Stallerup sø, havde man nok også placeret saltværket der på stedet.

På sit forløb har kanalen modtaget tilløb af fersk vand fra forskellige vandløb samt overfladevand fra det omkringliggende terræn. Havde kanalen transporteret saltvand, ville det således være blevet meget fortyndet.

Når man ser på det af landinspektør L.P. Elling viste kort over kanalen med højdekurver til kanalens bund, bemærker man, at kanalen har været udført med et jævnt og svagt fald fra kote 27,43 til kote 19,48 = ca. 8 m på 4,2 km = 2‰ (2 mm på hver meter). Man har altså sparet på faldet. Dette har ikke været nødvendigt for drift af den evt. vandmølle med pumpeværk ved saltbrønden.

Man kan så spørge – har der været en anden mening med denne store investering i en ferskvandskanal fra Stallerup sø og tæt ind til Kolding by? Det kan man kun gætte på. Måske er kanalprojektet en fejltagelse – en fejlinvestering. Man har måske ikke været helt klar over højdeforholdene. Man har måske tænkt, at man

fra kanalens endepunkt har kunnet føre vandet videre gennem en træledning op til slottet. Men det ligger kanalens endepunkt for lavt til i kote 19,48. Slottets gårdsplads ligger i kote 23,50. Man kunne også forestille sig, at man ved kanalens endepunkt har kunnet placere et møllehjul, som så igen har kunnet trække en vandsnegl, som har løftet vandet op til en højere liggende kanal eller vandreservoir, hvorfra vandet gennem trærør har kunnet løbe til slottet.

Billedet viser, hvordan Anne L. Jacobsen, Kolding Kunsthåndværkerskole, forestiller sig, at saltværket har set ud. I billedets baggrund ses Kolding by og slottet. Møllehjulet trækker en primitiv pumpe, som pumper saltvandet op fra saltbrønden. Fra pumpen løber saltvandet gennem et grenværk (gradeværk). Herved fordamper en del af vandet. Det nu lidt mere salte vand ledes herefter til nogle flade jernbakker. Her fordamper vandet (sydes), idet der fyres under jernbakkerne. Når vandet er fordampet, skræbes saltet ud af jernbakkerne.